

GUILLAMON, Julià: *Joan Perucho, cendres i diamnats. Biografia d'una generació*, Barcelona: Galàxia Gutenberg, 2015.

ENRIC GALLÉN

Universitat Pompeu Fabra
enric.gallen@upf.edu

I

Julià Guillamon, crític de literatura catalana del suplement *Cultura/s* de *La Vanguardia* i llicenciat en Filologia Catalana (1985) per la Universitat de Barcelona, completa la seva faceta com a professional de la cultura amb l'estudi d'una sèrie de manifestacions de la cultura catalana en format de llibre i/o d'exposició que per norma han culminat en la publicació de llibres i/o catàlegs il·lustrats.¹ És autor també de *La ciutat interrompuda. De la contracultura a la Barcelona post-olímpica* (2002), un brillant assaig sobre la transformació de Barcelona amb motiu de l'organització dels Jocs Olímpics de 1992, guardonat amb el Premi *Serra d'Or* d'assaig 2002, i *El dia revolt*, sobre la literatura catalana a l'exili (2008)², que va obtenir l'any següent els premis Ciutat de Barcelona d'assaig i Lletres d'Or, respectivament. Ha reivindicat l'escriptora Rosa Maria Arquimbau amb l'estudi i l'edició d'una part de la seva obra,³ i s'ha interessat especialment per l'obra de Palau i Fabre,⁴ de qui prepara la seva biografia. Quant a la creació literària ha publicat *El barri de la Plata* (2018) i *El tren de la bruixa* (2018), sobre la relació entre l'emigració castellanoparlant i el catalanisme menestral, una obra autobio-

1. *El món de Joan Perucho: L'art de tancar els ulls* (1998); *Josep Palau i Fabre, l'alquimista* (2000); *Literatures de l'exili* (2005); *Monzó. Com triomfar a la vida* (2009); *L'estil Quaderns Crema: trenta anys d'edició independent, 1979-2009* (2010); *Continuar el combat. L'aventura de Club Editor (1955-2011)* (2011); *La revolta poètica 1964-1982* (2012, amb Vicenç Altaió); *El compromís pop. Els primers anys d'Edicions 62* (2012); *Espriu. L'escriptor compromès, el místic, el gran sarcàstic* (2014); *La propera festa del llibre serà de color taronja. Cinquanta anys del relançament d'Edicions Proa* (2015); *Baltasar Porcel. Mallorca, Barcelona, el món* (2015); *Enric Cluselles. Ninots i llibres* (2016); *Edicions de 1984. La ciutat dels llibres* (2017); *Patufet en guerra. La il·lusió de la normalitat* (2017); *Les Edicions Aymà. L'art de sobreviure* (2018).

2. El llibre va merèixer el premi Octavi Pellissa a projectes de creació literària el 2007.

3. *L'enigma Arquimbau. Sexe, feminisme i literatura a la Barcelona republicana* (2016). *Cor lleuger i altres narracions de l'era del flirt* (2016); *Quaranta anys perduts* (2016) i *Prostitució. Des d'allò de la poma fins als nostres dies* (2017).

4. *Palau i Fabre i Barcelona* (2018); l'edició de *Picasso 1927-1939. Del minotaure al Gernika* (2011), i la direcció gràfica de *Jo sóc el meu propi experiment. Tretze poemes de l'Alquimista il·lustrats per Arnal Ballester* (2018, en col·laboració amb Albert Planas). Vegeu altres publicacions sobre la nostra cultura: *Jamás me verá nadie en un ring. La historia del boxeador Pedro Roca* (2014); *Leopoldo Pomés Flashback* (2015) i *Els mitjons Molfort's i la publicitat racional* (2018).

gràfica que basteix amb *El sifon de Can Sitra. Cent trenta-cinc cromos i dos recordatoris* (2017) i *Travessar la riera* (2017), un món sobre la memòria més personal.⁵

II

Joan Perucho, cendres i diamants. Biografia d'una generació, premi Crítica Serra d'Or d'estudis literaris 2016, té com a origen la tesi de llicenciatura (1986) sobre l'obra de l'escriptor publicada com a *Joan Perucho i la literatura fantàstica* (1989). La monografia que comentem és el resultat d'un llarg procés d'elaboració i creació, iniciat el juliol de 2010 i clos el desembre de 2014. L'extens estudi impressiona per l'àmplia documentació realitzada en arxius i biblioteques, completada amb les entrevistes als protagonistes i testimonis supervivents d'un període que arrenca en els anys trenta i es tanca amb la mort de Joan Perucho el 29 d'octubre de 2003.⁶ Organitzat en quinze capítols,⁷ un cop assenyalats els orígens menestrals no gens ben assumits per Perucho (caps. 1 i 2), el que es proposa Guillamon és inscriure la seva biografia amb la d'un grup d'escriptors i artistes catalans pregonament marcats per la guerra civil i les conseqüències sobre el desenvolupament de la cultura de postguerra. Una «generació» d'escriptors i artistes, constituïda pels més grans —Guillem Díaz-Plaja (1909), Salvador Espriu (1913), Joan Teixidor (1913), Martí de Riquer (1914) o Joan Vinyoli (1914)—,⁸ i pels més joves —Carles Fisas (1919), Francesc Ferreras (1920), Josep Maria de Martín (1920), Manuel Valls i Gorina (1920) i Nèstor Luján (1922), o Josep Palau i Fabre (1917), Josep Romeu (1917), Francesc Pau Verrié (1920) i Joan Triadú (1921). Es tracta d'un grup d'escriptors (sobretot els de més edat) que en els anys republicans van poder ser testimonis del ple funcionament de la literatura catalana, la literatura universal i la literatura espanyola d'entreguerres, especialment. En la trajectòria de Perucho s'observa un cert paral·lelisme amb la de Díaz-Plaja o Riquer: l'existència prèvia d'un ambient cultural en castellà en una de les branques familiars.

5. Anna Ballona: «Entrevista a Julià Guillamon». En línia a <<https://metode.cat/noticies/entrevistes/julia-guillamon-travessar-riera-util-perque-llibre-esperancat.html>> [Consulta: 5 novembre 2018]

6. Sobre els fons i les fonts de la recerca emprats, vegeu l'apartat «Agraïments», ps. 709-713.

7. «1. Els àngels de Red Bull», «2. La infantesa i la guerra», «3. La Universitat, Alerta i el camarada Espriu», «4. El surrealisme sense el subconscient», «5. Les revistes *Poesia* i *Ariel*: Perucho, poeta en català», «6. Anne Shelton canta *I'll be seeing you* a l'estany de Banyoles», «7. *El mèdiom*, premi Ciutat de Barcelona 1954», «8. *Llibre de cavalleries*: via imperial», «9. *Les històries naturals*: fantasia i política», «10. Els anys daurats de *Destino*», «11. Cunqueiro, Luján, el vi albariño i *La Vanguardia*», «12. La casa de la vida», «13. Polígrafa, la fallida de Tàber i la crisi dels anys setanta», «14. Un vell cavaller bizantí conservador» i «15. Els anys finals».

8. Vegeu la tesi doctoral inèdita de Josep M. Balaguer, *Joan Teixidor. Representant del «grup universitari». Poesia i crítica (1931-1951)* (1993), que va ser dirigida pel doctor Jordi Castellanos i Vila.

Com Riquer, tanmateix en situacions distintes, Perucho, de la lleva del biberó, va ser un «soldat de dos exèrcits» que, a diferència de Díaz-Plaja, onze anys més gran i amb un prometedor currículum professional en els anys trenta, no va sofrir cap tipus de depuració pel nou règim,⁹ i va poder iniciar la carrera de Dret el setembre de 1939. En els primers anys quaranta, Perucho col·labora a *Alerta*, la revista del S.E.U. que el 1943 dirigeix Josep Espriu, germà del poeta, amb la participació de Nèstor Luján, Antoni Vilanova, Josep Maria de Martín o Carles Fisas. Contràriament al que s'ha dit sobre l'absoluta subordinació política de la publicació,¹⁰ per a Guillamon, la colla d'Espriu pretenia convertir-la en «una revista cultural crítica i una revista d'humor, una mena de *be negre* falangista (cap. 3, p. 106). El reconeixement d'*El Be Negre* ratifica el lloc comú d'altres iniciatives editorials i periodístiques de la immediata postguerra, el deute amb manifestacions culturals en llengua catalana molt apreciades de l'etapa republicana.¹¹ Abans de publicar el poemari *Sota la sang* (1947), Perucho escriu poesia en castellà,¹² però no es relaciona amb els seus ambients bohèmics i no acaba de «tancar un llibre», perquè busca un espai «on poder desenvolupar la seva personalitat literària» que aviat troba «com a poeta en català» (cap. 4, p. 162). L'anàlisi de les revistes clandestines *Poesia* i *Ariel* (cap. 5) mostra les relacions amistoses i/o discrepants entre el grup d'*Alerta* i *Ariel*, i la dificultat de Perucho d'encaixar amb la colla de Triadú. De fet, en tots els ambients «que va freqüentar, en els anys quaranta i cinquanta, de la revista *Alerta* a *Ariel*, de la tertúlia del Guinea a les trobades de Carles Riba el diumenge a la tarda, Perucho hi va ser sempre una figura singular però secundària» (p. 187). Amb *Aurora per vosaltres* (1951) la seva obra poètica pren un nou rumb en exposar-hi la preocupació social i el compromís polític, que afloren en l'ambient. Uns anys abans, havia guanyat les oposicions de jutge i iniciat la carrera judicial a La Granadella, més endavant ho serà de Banyoles, Móra d'Ebre i Gandesa. Amb *Diana i la mar morta* (1953) es consolida com a escriptor en llengua catalana, amb un text sobre Joan Miró, i dos poemaris més,

9. Vegeu Enric Gallén: «Guillermo Díaz-Plaja, director de l'Institut del Teatre durant el primer franquisme», *Franquisme & Transició*, 3, 2015. En línia a <<https://www.raco.cat/index.php/franquismeitransicio/article/view/305425suia>> [Consulta: 5 novembre 2018]

10. Vegeu Fernando Valls: «Cultura y política en los primeros años de posguerra: la revista *Alerta* (1942-1943)», *Anuario de Filología*, 6, 1995, ps. 107-134. Per a Guillamon, «des del primer moment els continguts culturals d'*Alerta* es van desenvolupar al marge del discurs polític del falangisme.» (capítol 3, p. 116).

11. Vegeu, com a mostra, Manuel Llanas: «Dues col·leccions de poesia a banda i banda de l'abisme de 1939» i Jaume Pont: «Una revista poètica de la immediata postguerra: *Entregas de poesia* (Barcelona, 1944-1947). Trajectòria, programa i funció», dins *Literatura comparada catalana i espanyola al segle XX: Gèneres, lectures i traduccions*, Lleida: Punctum & TRILCAT, 2007, ps. 39-47 i 49-63, respectivament.

12. Dolores Manjón-Cabeza Cruz: «Un silencio olvidado: La poesía de Joan Perucho», *Epos*, XX-XXI (2004-2005), ps. 285-290.

El mèdiu (1954) i *El país de les meravelles* (1956). A *El mèdiu*, premi Ciudad de Barcelona 1954, Perucho es visibilitza com a escriptor en un context en què, tot i ser un premi atorgat per un ajuntament franquista, alguns escriptors catalans desafectes amb el règim hi concorrien, com ara Manuel de Pedrolo amb el poemari *Simplement sobre la terra*, o Joan Sales amb *Viatge d'un moribund*.¹³ Literàriament, *El mèdiu* connecta amb la generació del 27, sobretot amb l'obra de Luis Cernuda.¹⁴ Els capítols 8 i 9 són dedicats a dues fites de la narrativa original de Perucho: *Llibre de cavalleries* (1957) i *Les històries naturals*. En relació amb *Llibre de cavalleries*, Perucho havia publicat l'any abans *Amb la tècnica de Lovecraft*, en què incorpora el clima dels contes de terror, tot reconeixent l'obra de H. P. Lovecraft. Mitjançant la figura de Tomàs Safont, Perucho crea un alter ego idealitzat en una novel·la que combina l'erudició amb l'actualitat, el passat amb el present, i hi incorpora el llenguatge de l'art contemporani, la literatura experimental i el cinema.¹⁵ La publicació és paral·lela a la de *Merlin e família* (1955), d'Álvaro Cunqueiro: dues reaccions narratives al corrent del realisme social d'aquell temps. Els capítols 10 i 11, centrats en l'etapa de crític artístic a *Destino* i les seves col·laboracions a *La Vanguardia Española*, mostren la trajectòria de l'home, l'escriptor, i el jutge també, que procura actuar amb la màxima independència de criteri en tots els àmbits i situacions. Perucho sempre va a la seva, no participa del moviment intel·lectual antifranquista. Es mostra, però, proper a la modernitat artística,¹⁶ estreny la seva relació mimètica amb Cunqueiro (cap. 9, ps. 362-363) i esdevé un escriptor bilingüe, que canvia de temàtica i estil. En el capítol 12, de caràcter més familiar, es destaca la seva passió pels llibres antics, la bibliofília i les obres d'art, i referma els seus contactes amb artistes com Modest Cuixart, Antonio Saura, Xavier Corberó, Leopoldo Pomés o Salvador Aulestia. Darrere l'aparent benestar personal i professional de Perucho, s'hi amaga, però, un rerefons que es va acabar projectant sobre el seu futur.¹⁷ El capítol 13 resse-

13. El rebuig al premi Ciudad de Barcelona de determinats poetes catalans d'entreguerres i, concretament, del grup d'*Ariel* era total.

14. Joan Teixidor, un dels homes de *Destino*, no ben vist per la resistència cultural catalanista, assenyala també els punts de connexió amb l'obra d'Antoni Tàpies.

15. L'obra va ser ben acollida per la gent d'*Ariel*, per Antoni Vilanova a *Destino*, per Juan Ramón Masoliver a *La Vanguardia Española*, i per Salvador Espriu, lector de Lovecraft, en privat.

16. «La literatura fantàstica, l'art màgic, el surrealisme, l'art pop, el grafisme publicitari, el cinema de terror, la moda de l'erotisme, el còmic: un món de coses noves que reflectia la sensibilitat del moment.» (cap. 10, p. 425).

17. «Des de l'època de *Diana i la mar morta* Perucho havia volgut poetitzar la seva vida. L'art i la literatura havien anat guanyant espai a la casa, fins al punt que res no hi era aliè. Però mentre poetitzava la seva vida, Perucho havia creat una ficció que s'allunyava cada cop més de la realitat: un món refinat i hedonista amb un costat domèstic que quan el coneixes bé, desactiva el que tot plegat podia tenir d'exhibició culturalista. Entre els seus quadres, llibres antics, els mobles i els objectes de col·lecció

gueix el paper de Perucho com a director de la Biblioteca de Arte Hispánico de l'Editorial Polígrafa i com a editor de Tàber (1968-1971), on introdueix els llibres de cultura *pop*, de Luis Gasca i Terenci Moix. Continua mantenint-se, però, al marge de l'antifranquisme militant, alhora que la servitud periodística a *La Vanguardia*, i a *Destino*, en la nova etapa dirigida per Baltasar Porcel, afavoreix el seu decantament cap al bilingüisme (p. 577), mentre títols en català —*Botànica oculta* (1969) i *Els balnearis* (1975)— assenyalen que el seu model narratiu «estava esgotat» (p. 610). La crisi artística anirà de bracet de la familiar. Els dos últims capítols (14 i 15) ofereixen la imatge d'una persona malalta, autodestructiva, arrossegada per la supèrbia i l'orgull que, malgrat els premis¹⁸ i el reconeixement d'Àlex Sussanna, Jaume Vallcorba Plana, Pere Gimferrer, Carlos Pujol, el grup de *Pasajes* o Jaume Sastre, es mostra díscol i crític. Manté una relació intermitent amb el catalanisme polític que governa a Catalunya, mentre és acollit, en tant que escriptor bilingüe i conservador, per la cultura espanyola en l'etapa de José Mª Aznar. Tot plegat aboca a la trista trajectòria final de Joan Perucho. Guillamon relata la cara i la creu d'un home, un escriptor i una obra, lligats a la modernitat artística, que no casen amb les interpretacions posteriors de Valentí Puig o Andrés Trapiello. Des de la perspectiva literària: «el Perucho final és més deixat que l'autor de *Llibre de cavalleries* i *Les històries naturals*.» (p. 679). Escriu a l'ABC de Luis Mª Ansón, trenca les relacions amb *Destino* (cap. 15. ps. 695-688), és investit Doctor Honoris Causa per la Universitat Rovira i Virgili, rep el Premio Nacional de las Letras Españolas (2002) i la Medalla d'Or de la Ciutat de Barcelona (2002). La projecció internacional dels últims anys de la seva obra contrasta amb l'escàs reconeixement de la crítica literària catalana dels anys seixanta i setanta. Guillamon analitza com Perucho, traumatitzat pels seus orígens modestos i la guerra, abandona l'entusiasme i les energies transformadores dels primers anys i es deixa seure per l'immediatisme irredempt de la postmodernitat. En suma, Guillamon ha realitzat un treball encomiable, original i inèdit en els estudis literaris catalans. No estem acostumats a enfrontar-nos a una biografia crítica amb pèls i senyals sobre un autor de referència inexcusable de la segona meitat del segle vint, amb un ús tan excel·lent com acurat de la documentació aportada (oral i escrita). Amb un estil persuasiu i indagador, Guillamon convida el lector a resseguir la història d'un home i un escriptor inestimable fins a convertir-lo en un personatge literari fascinant.

---

comprats per quatre rals, Perucho era un naufrag, perdut en les seves fabulacions i les seves obsessions, en el pas del franquisme a la Transició.» (p. 544).

18. A *Les aventures del cavaller Kosmas*, premi Ramon Llull 1981, que dedica a Álvaro Cunqueiro, torna a tractar el tema de la reconciliació com també a *Pamela* (1983), «però ara aquesta reconciliació representa el triomf dels valors de la tradició enfront de les idees liberals, considerades un mal que ve de fora.» (p. 660).